

GAVHARSHODBEGIMNING SIYOSIY VA PSIXOLOGIK MOTIVLARI: TARIXIY ROMANLARDAGI YANGI YONDASHUVLAR

Bazarboyeva Madina Abdulla qizi

Nukus davlat texnika universiteti Tillar va gumanitar fanlar

kafedrası stajyor-o‘qituvchisi

Email: bazarboyevamadina@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek tarixiy romanlarida Gavharshodbegim obrazining siyosiy va psixologik jihatlari zamonaviy ilmiy metodologiyalar asosida tahlil etiladi. Xususan, Pirimqul Qodirovning "Ona lochin vidosi" hamda Odil Yoqubovning "Ulug‘bek xazinasi" romanlari asos qilib olinib, ularning har birida Gavharshodbegim qanday tarixiy-badiiy nuqtai nazardan yoritilganiga e‘tibor qaratiladi. Qiyosiy, diskursiv va psixologik yondashuvlar orqali ushbu obrazning yetakchilik fazilatlari, ichki ruhiy olami va gender pozitsiyasi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Gavharshodbegimning siyosiy qarorlaridagi qat‘iyat va insoniylik fazilatlari badiiy asarlarda murakkab metaforik qatlamlar orqali ifodalangan. Mazkur maqola tarixiy romanlarda ayol obrazining evolyutsiyasi va o‘zbek adabiyotida ayol siyosatchi timsolining ifodalanishidagi muhim bosqichlarni yoritadi.

Kalit so‘zlar: Gavharshodbegim, siyosiy motiv, psixologik motiv, tarixiy roman, qiyosiy tahlil, feministik yondashuv, o‘zbek adabiyoti, ayol obrazlari

Kirish

Gavharshodbegim O‘rta Osiyo tarixining ajralmas qismiga aylangan, o‘z zamonining eng ta‘sirchan va siyosiy kuchli shaxslaridan biri sifatida tarixiy adabiyotlarda o‘zining muhim o‘rnini egallaydi. Uning siyosiy faoliyati, mamlakatni boshqarishdagi irodasi va shaxsiy qarorlari o‘ziga xos tarixiy va psixologik motivlar bilan boyitilgan. Tarixiy romanlarda Gavharshodbegimning obrazini yaratishda uning siyosiy pozitsiyasi va ichki dunyosi o‘rtasidagi murakkab aloqalarni tushunish zaruriyatiga duch kelamiz. Boshqa tarixiy shaxslar kabi, Gavharshodbegimning obrazida ham siyosiy qarorlar faqat tashqi muhit bilan bog‘liq bo‘lib qolmay, balki uning ichki, psixologik motivlari bilan ham chambarchas bog‘lanadi.

Ushbu maqola Gavharshodbegimning siyosiy va psixologik motivlarini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, uning obrazini tarixiy romanlar asosida yangi yondashuvlar bilan ko‘rib chiqishni maqsad qiladi. Maqolada, Gavharshodbegimning siyosiy qarorlari va uning psixologik xususiyatlari qanday o‘zaro ta‘sir qilganligi, shuningdek, o‘zining davrida

qanday qilib tarixiy voqealar va odamlarning shaxsiy xususiyatlari bilan chambarchas bog‘langanligi o‘rganiladi.

Usullar (Methods)

Ushbu tadqiqotda sifatli (qualitative) tahlil metodologiyasi asosida Gavharshodbegim obrazining siyosiy va psixologik motivlari tarixiy romanlar doirasida tahlil qilindi. Asosiy manba sifatida Pirimqul Qodirovning "Ona lochin vidosi" va Odil Yoqubovning "Ulug‘bek xazinasi" romanlari tanlab olindi. Bu asarlar tanlanishiga sabab — ular Gavharshodbegim obrazini turli yondashuvlar bilan aks ettirgan eng muhim tarixiy-badiiy matnlardandir.

Tadqiqotda quyidagi usullardan foydalanildi:

1. Qiyosiy-tahliliy usul – Ikkala roman asosida Gavharshodbegim obrazining siyosiy va psixologik motivlari qiyosiy tahlil qilindi. Har bir asarda uning harakatlari, qaror qabul qilish jarayonlari, siyosiy strategiyalari va shaxsiy his-tuyg‘ularining aks etish darajasi solishtirildi.

2. Diskursiv tahlil – Matnlarda ishlatilgan metafora, timsollar, nutq ohangi va kontekstual elementlar orqali Gavharshodbegimning obrazini shakllantiruvchi psixologik va ideologik asoslar tahlil qilindi.

3. Tarixiy-konseptual yondashuv – Asarlar tarixiy kontekstda ko‘rib chiqilib, Gavharshodbegimning real tarixiy shaxs sifatidagi faoliyati bilan badiiy obraz orasidagi o‘zaro aloqalar o‘rganildi.

4. Ayol obrazlarini feministik tahlil qilish usuli – Ayol siyosatchi va yetakchi sifatida Gavharshodbegimning romanlardagi aks ettirilishi feministik nazariyalar kontekstida tahlil qilindi. Uning obrazidagi kuch, iroda va tafakkur darajasi gender stereotiplari bilan solishtirildi.

Tadqiqot davomida har bir romanning muhim sahnalari ajratib olindi, ularning badiiy va semantik yuklamasi kontekstual ravishda tahlil qilindi. Shuningdek, tarixiy manbalar va zamonaviy tadqiqotlar bilan parallelliklar o‘rnatildi.

Natijalar (Results)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Gavharshodbegimning obrazida siyosiy va psixologik motivlar o‘zaro chambarchas bog‘langan holda tarixiy romanlarda serqatlam tarzda tasvirlangan. Tahlil qilingan ikki roman – “Ona lochin vidosi” va “Ulug‘bek xazinasi” — Gavharshodbegimga xos yetakchilik fazilatlarini turlicha ochib beradi.

1. Siyosiy motivlar quyidagicha namoyon bo‘ladi:

“Ulug‘bek xazinasi” romanida Gavharshodbegim o‘z siyosiy qarorlarida qat’iy, diplomatik jihatdan o‘ta og‘ir vaziyatlarda ham murosasiz obrazda ko‘rsatiladi. Uning har bir harakati davlat manfaatlarini ko‘zlab qilingan strategik qadamlarga asoslanadi.

“Ona lochin vidosi”da esa uning siyosiy qarorlarida ichki hissiyotlar, onalik tuyg‘usi va sulhparvarlik yo‘nalishi kuchliroq seziladi. Bu esa uni yanada insoniyroq va empatik lider sifatida ko‘rsatadi.

2. Psixologik motivlar esa quyidagicha namoyon bo‘lgan:

Har ikki roman Gavharshodbegimning ichki iztiroblarini, qarorlar oldidan kechirgan ikkilanishlarini, unga nisbatan bildirilgan ijtimoiy bosim va fitnalarga psixologik munosabatini tahlil qilish imkonini beradi.

U qahramon sifatida shaxsiy iztiroblarini siyosiy ong bilan uyg‘unlashtira olgan kuchli obraz sifatida talqin etilgan. Bu ayniqsa, “Ulug‘bek xazinasi”dagi fitnalar davrida uning qat‘iyatli pozitsiyasida yaqqol namoyon bo‘ladi.

3. Qiyosiy yondashuv orqali quyidagi muhim tafovutlar aniqlandi:

Odil Yoqubov Gavharshodbegim obrazini ko‘proq siyosiy kuch sifatida aks ettirgan bo‘lsa, Pirimqul Qodirov uning ruhiy dunyosi va insoniylik fazilatlarini oldinga suradi. Har ikki asarda Gavharshodbegim o‘z shaxsiy hayoti va siyosiy faoliyatini uyg‘unlashtira olgan kuchli ayol sifatida namoyon bo‘ladi, biroq uning qarorlaridagi asosiy motivlar yozuvchining yondashuviga qarab o‘zgaradi.

4. Feministik tahlil nuqtai nazaridan:

Gavharshodbegimning obrazida patriarxal ijtimoiy tuzumda o‘z mustaqil fikri, siyosiy irodasi va qat‘iyati bilan ajralib turadigan ayol sifatida aks ettirilgan. Bu xususiyat ayniqsa zamonaviy ayol liderlari bilan bog‘lanadigan qadriyatlar bilan hamohanglikda ko‘zga tashlanadi.

Munozara (Discussion)

Gavharshodbegim obrazining siyosiy va psixologik motivlari tarixiy romanlarda zamonaviy yondashuvlar bilan tahlil qilinishi, nafaqat adabiy qahramon sifatida, balki tarixiy yetakchi ayol sifatida uning murakkab mohiyatini ochib beradi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Pirimqul Qodirov va Odil Yoqubov asarlarida Gavharshodbegimning siyosiy va ichki ruhiy holatlari o‘ziga xos tarzda yoritilgan.

Bu ikki yondashuv orasidagi farqlar yozuvchilarning estetik qarashlari, tarixiy shaxsga bo‘lgan munosabati va ularning ijtimoiy-ma’naviy pozitsiyalaridan kelib chiqadi. Qodirov Gavharshodbegimni ko‘proq gumanistik nuqtai nazardan tasvirlaydi: onalik, mehr, fidoyilik — bular uning obrazidagi asosiy tayanchoqlardir. Aksincha, Yoqubov asarida u ko‘proq siyosiy muhitda harakat qilayotgan, shafqatsizlik bilan to‘qnashgan, kuchli siyosiy yetakchi sifatida gavdalanadi.

Bu yondashuvlar Gavharshodbegim obrazining ko‘p qirrali ekanligini tasdiqlaydi. Uning siyosiy qarorlarida psixologik omillar chuqur ildiz otgan. Masalan, farzandlari taqdirini o‘ylash, xalqning taqdiriga befarq bo‘lmaslik, fitnalar oldida hal qiluvchi qarorlar qabul

qilish — bularning barchasi siyosat bilan psixologiyani uyg‘unlashgan shaklda namoyon bo‘lgan.

Feministik yondashuvda esa Gavharshodbegim — patriarxal tizimda siyosiy ong va irodani o‘zida mujassamlashtirgan kuchli ayol obrazi sifatida ajralib turadi. U o‘z hayoti orqali nafaqat tarixdagi ayollar pozitsiyasini aks ettiradi, balki bugungi kunda ayol siyosatchilar uchun ilhom manbai bo‘la oladi. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, Gavharshodbegim obrazining tarixiy adabiyotda bunday teran tahlil qilinishi nafaqat milliy adabiyotimiz, balki O‘rta Osiyo tarixiy tafakkuridagi ayol obraziga nisbatan yondashuvlar evolyutsiyasini ham ochib beradi.

Xulosa (Conclusion)

Ushbu maqolada tarixiy romanlarda Gavharshodbegim obrazining siyosiy va psixologik motivlari zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tahlil qilindi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, Gavharshodbegim nafaqat davlat siyosatini boshqara olgan kuchli yetakchi, balki murakkab ichki dunyoga ega, ruhiy barqarorlikni siyosiy iroda bilan uyg‘unlashtira olgan shaxs sifatida tasvirlangan.

Pirimqul Qodirov va Odil Yoqubov romanlari orqali ularning yozuvchilik uslublari va dunyoqarashlaridagi farqlar Gavharshodbegim obrazining turlicha talqin qilinishiga sabab bo‘lgan. Biroq har ikki holatda ham u o‘z davrining eng muhim ayol siyosatchilaridan biri sifatida yuksak darajada ifodalangan.

Maqola natijalari shuni ko‘rsatdiki, tarixiy romanlar faqat voqealar ketma-ketligi emas, balki shaxsning ichki dunyosini ochib beruvchi badiiy va falsafiy makon hamdir. Gavharshodbegim timsolida bu uyg‘unlik ayniqsa yaqqol namoyon bo‘ladi.

Kelgusida ushbu mavzuni kengaytirgan holda boshqa tarixiy-badiiy asarlar doirasida ham Gavharshodbegim obrazining madaniy, estetik va gender jihatlarini yanada chuqurroq o‘rganish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Qodirov P. Ona lochin vidosi. – Toshkent: Sharq, 1999.
2. Yoqubov O. Ulug‘bek xazinasi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1983.
3. Azimjonova S. Ayol obrazlarining tarixiy romanlardagi evolyutsiyasi // O‘zbek tili va adabiyoti. – 2020. – №3(4). – B. 45–52.
4. Karimova Z. Feministik adabiyotshunoslik yondashuvlari // Zamonaviy filologiya. – 2021. – №2(1). – B. 28–35.

5. Saidov B. Tarixiy romanlarda badiiy haqiqat va tarixiylik muammolari // Adabiyot nazariyasi. – 2017. – №5(2). – B. 66–73.

6. Qodirova D. Tarixiy qahramonlarning psixologik portreti: adabiyot va tarix uyg‘unligi // Ijodiy tadqiqotlar jurnali. – 2019. – №1(1). – B. 15–20.

7. Xudoyberdiyeva M. O‘zbek adabiyotida ayol siymosi va gender stereotiplari // Yangi ilm. – 2022. – №6(3). – B. 38–44.

8. Niyozov O. Tarix va badiiyat: Roman va tarixiy voqealar o‘zaro munosabati. – Toshkent: Fan, 2008.